

Алевтина КУДИНОВА

ГЛОБАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІДНОСИН СПОЖИВАННЯ

Досліджено роль науково-технічного прогресу, модернізації та вестернізації як чинників зростаючої інтернаціоналізації споживання. Вивчено наслідки вибору в системі альтернатив "вестернізація/модернізація" та вплив його на відносини споживання.

Ключові слова: споживання, інтернаціоналізація споживання, науково-технічний прогрес, модернізація, вестернізація.

Кудинова А. Глобальные детерминанты трансформации отношений потребления. Исследована роль научно-технического прогресса, модернизации и вестернизации как факторов возрастающей интернационализации потребления. Изучены возможности развития в рамках выбора альтернативы "вестернизация/модернизация" и влияние его на процессы потребления.

Ключевые слова: потребление, интернационализация потребления, научно-технический прогресс, модернизация, вестернизация.

© Алевтина Кудінова, 2014

Постановка проблеми. Економічне зближення країн, поглиблення міжнародного поділу праці, швидке зростання міжнародної міграції капіталу, його інтернаціоналізація, розширення міжнародних зв'язків у банківській та страховій сферах, наростаюча міграція робочої сили – ознаки сучасних процесів інтернаціоналізації та глобалізації, які обумовили характер міжкраїнових відносин і тенденції розвитку світової економіки, сприяли досягненням науки та техніки, отриманих в різних країнах, за національні межі, сформували умови для вирівнювання витрат товаровиробників незалежно від місцезнаходження виробництва.

Ці процеси актуалізували вивчення, моделювання та прогнозування процесів інтернаціоналізації виробництва в сучасній науці. Саме споживання як фаза суспільного відтворення і як кінцева мета виробництва заслуговує на особливу увагу. Хоча серед передумов інтернаціоналізації споживання складно виокремити чинники, що відносяться виключно до цієї фази суспільного відтворення, і, скоріше, можна аналізувати фактори інтернаціоналізації економіки взагалі та їхній вплив на модифікацію споживчих відносин, модернізацію слід виокремити серед інших чинників, оскільки науково-технічний розвиток є не лише основою індустріального капіталістичного становлення, а й наступних постіндустріальних змін.

Споживання як фаза суспільного відтворення досліджується вітчизняними та зарубіжними вченими і в контексті взаємозв'язку з попитом, інвестиціями, заощадженнями (Дж. Кейнс, А. Маршал, П. Самуельсон [1–3]); і в процесі моделювання споживчої поведінки в різних ринкових умовах (Л. Кириленко, А. Коротченко, Т. Мельник, О. Шафалюк [4–7]); і в системі залежностей "НТП, модернізація (суспільний розвиток) та споживання" (К. Антипов, О. Білорус, Н. Лапін, А. Мазаракі, А. Філіпенко [8–12]). Проте систематизація і виділення ключових факторів інтернаціоналізації споживчих відносин, суспільних передумов і наслідків інтернаціоналізації споживання досі залишається завданням, що не має адекватного вимогам сучасності наукового вирішення.

Мета статті – виділення суспільних передумов поширення в сучасному світі універсальної моделі споживання, яка вже не відображає національні виробничі можливості, а є результатом процесів інтернаціоналізації споживання.

Результати дослідження. Безумовним фактором, що вплинув на процес інтернаціоналізації споживання, є науково-технічний прогрес. Епоха науки та технічних винаходів почалась у XVI ст. й остаточно сформувалася на початку XIX ст. Відкриття того часу досі впливають не лише на виробництво, а й на особливості споживання, його національну специфіку: вугілля, електрику, бензин, хімічну промисловість, механізацію та засоби масового виробництва, радіозв'язок, друк тощо. Деякі вчені вважають, що технічний переворот XVIII–XIX ст. приніс

не менш якісні зміни, ніж сучасний електронно-інформаційний період: розвиток мореплавства, залізниці, поява радіо та телеграфу, виникнення масового виробництва та промислової переробки сільськогосподарської продукції сприяли зростанню промислового виробництва індустріально розвинутих країн в період з 1870 по 1913 р. у 4 рази [13, с. 60].

Локомотивом процесу інтернаціоналізації споживання виявились розвинуті держави. У результаті їхнього впливу в слаборозвинутих країнах порушився баланс між виробництвом і споживанням: під впливом інтенсивно зростаючих виробничих можливостей провідних країн швидко утверджувались стандарти споживання, значно вищі за можливості національного виробництва, яке під тиском промислового імпорту концентрувалось у видобувних галузях чи галузях первинної обробки сировини.

У результаті таких процесів виникла диспропорція національних виробничих можливостей і стандартів споживання, що традиційно трактується економічною наукою в контексті "використання переваг міжнародного поділу праці" (на ґрунті теорії порівняльних переваг робиться слушний висновок, що всі країни – як ті, що мають абсолютні переваги щодо продуктивності виробництва, так і ті, що їх не мають, – отримують більший добробут, ніж в разі "неспеціалізації" національного виробництва). Однак поточні вигоди в межах цієї теорії ніколи не порівнювалися з довгостроковими наслідками спеціалізації країни на сировинному експорті та руйнуванні механізмів економічного відтворення власного промислового виробництва, а саме – з консервацією галузевої структури виробництва, що підштовхує до певних суспільних наслідків: значної концентрації доходів від експорту (відповідно, високого розшарування населення за доходами); відсутності потужного попиту на кваліфіковану робочу силу, млявих темпів зростання внутрішнього попиту на продукцію масового виробництва (відповідно, відсутність передумов для формування в суспільстві чисельного середнього класу та достатньо масштабного національного бізнесу, орієнтованого на пошук конкурентних переваг у висококваліфікованому персоналі).

Такий феномен "консервації відсталості" через певну спеціалізацію в системі міжнародного поділу праці, описано в багатьох роботах вітчизняних і закордонних дослідників, зокрема, в теорії "ресурсного прокляття", моделі економічного зростання "за необмеженої пропозиції ресурсу праці" А. Льюїса, моделях факторних умов торгівлі тощо [14–16]. Ми ж прагнемо доповнити ці вагомні наукові досягнення врахуванням важливої ролі споживання, показати, що без сприйняття країнами-аутсайдерами норм і стандартів споживання країн-лідерів світового розвитку, без втрати "національного суверенітету споживання" механізм поділу світу на "розвинуті країни" й "країни, що розвиваються", не зміг би функціонувати.

На нашу думку, в сучасній глобальній економіці поєднуються дві суперечливі тенденції. *По-перше*, висока і, що важливо, стала концентрація високотехнологічного виробництва в провідних країнах. *По-друге*, стандартизація особистого споживання, поширення норм і структури споживання розвинутих країн на суспільства, які не мають відповідної економічної бази. "Розв'язується" ця суперечність через кілька форм "розплати" за поширення західних стандартів споживання (вестернізацію цієї фази суспільного відтворення): зростання фінансової заборгованості й, відповідно, фінансової залежності країн, що розвиваються, від розвинутих країн та більш інтенсивне використання природного ресурсного потенціалу таких країн.

При цьому фінансова залежність може набувати двох якісно відмінних форм. *Перша* відкрита форма, – виражається у зростанні відношення сукупного національного боргу до ВВП країни, збільшенні заборгованості державного та недержавного секторів національної економіки. *Друга*, прихована форма, – тривале виконання ролі донора (постачальника заощаджень) для фінансування інвестицій, що здійснюватимуться суб'єктами інших національних економічних систем.

Перша форма компенсації дисбалансів між виробничими можливостями і стандартами споживання країн, що розвиваються (заборгованість) домінувала до початку 90-х рр. XX ст. Власне, боргова криза 80-х рр. поклала край зростанню економіки багатьох країн, але фінансові механізми ресурсного забезпечення подальшого розвитку відбивали певну закономірність: приведення фактичних масштабів споживання у відповідність із можливостями національного виробництва. Поширені в економічній теорії моделі пов'язують невдачі цих країн і боргову кризу з тим, що вони обрали імпортозамісну стратегію й стикнулися з нестачею валютних ресурсів для закупівлі необхідних обсягів критично важливого імпорту – обладнання і сировини [15], хоча ці моделі розкривають саме фінансовий механізм реалізації закономірності, заданої дисбалансом виробничих можливостей і стандартів споживання, зокрема беззастережного сприйняття споживчих стандартів розвинутих країн. У середині 80-х рр. XX ст. (період найбільш негативного впливу заборгованості на темпи економічного зростання країн, що розвиваються) загальна сума зовнішньої заборгованості цих країн становила 924.8 млрд дол. США, тобто 40.2 % їхнього річного ВВП або 176.8 % річного експорту. Незважаючи на те, що зовнішня заборгованість країн, що розвивались, у 80-ті рр. XX ст. обумовила їх стагнацію, показники цієї заборгованості менш критичні за ті, які сьогодні сприймаються як прийнятні за системою фінансових нормативів сучасних розвинутих країн (крім того, власне подолання кризових явищ – особливо країн Латинської Америки) супроводжувалося зростанням суми заборгованості – у 1995 р. її загальна сума зросла до 1732.2 млрд дол. США, хоча дещо поліпшились відносні показники боргового тягаря – 34.9 % ВВП, або 168.1 % їхнього експорту.

Теперішні характеристики боргових відносин у світогосподарській системі підтверджують нашу тезу, що абсолютні й відносні показники заборгованості впливають на темпи економічного зростання розвинутих країн і країн, що розвиваються, за абсолютно різними механізмами. Так, станом на кінець 2012 р. зовнішня заборгованість США досягла 96 % ВВП, а в розрахунку на особу – 50.245 тис. дол. США. Загальний показник зовнішньої заборгованості ЄС досяг 101 % ВВП цих країн (31.313 тис. дол. США на особу). Зовнішня заборгованість Франції досягла 236 % річного ВВП цієї країни (81.061 тис. дол. США на особу), Голландії – 360 % (148.365 тис. дол. США), Ірландії – 1137 % (447.777 тис. дол. США), Швейцарії – 417 % (191.517 тис. дол. США), Бельгії – 338 % (136.276 тис. дол. США). Показово, що для країн, які стали базою ліцензійного виробництва розвинутих країн (нові індустріальні країни), висока заборгованість також не стає перешкодою для високих темпів розвитку: заборгованість Сінгапуру на початок 2013 р. становила 346 % ВВП (210.844 тис. дол. США на особу), Гонконгу – 290 % (155.918 тис. дол. США на особу) [17].

Із середини 90-х рр. ХХ ст. і донині домінує друга форма фінансової заборгованості – використання заощаджень, генерованих в економічних системах, що розвиваються, для фінансування інвестиційної активності суб'єктів із розвинутих економічних систем. Як результат – суттєвий перерозподіл доходів на користь саме останніх учасників міжнародних економічних відносин. Якщо в середині 80-х рр. ХХ ст. американські домогосподарства зберігали в середньому 7–9 % свого наявного доходу, то вже в 2007 р. норма заощадження досягла найнижчого за історію спостережень рівня – 0.4 %. Сукупний рівень заощаджень в економіці США (залежить від заощаджень домогосподарств, корпоративного сектора та державних заощаджень) знизився з 16.6 % в 1992–2000 рр. до 13.8 % в 2002–2007 рр. [18, с. 77]. При цьому частка інвестицій у складі ВВП цієї країни достатньо стабільна (майже 22 %) і не демонструє тяжіння до зниження протягом цього періоду. Економічною основою таких фінансових механізмів є домінування розвинутих країн у створенні чинників конкурентних переваг на глобальних ринках, в першу чергу, наявність відпрацьованих потужних важелів впливу на споживчу поведінку, що зберігають свою дієвість саме завдяки стандартизації й вестернізації споживання.

Щодо другої форми "розплати" за імплементацію західних стандартів споживання – інтенсифікація використання природного ресурсного потенціалу слаборозвинутих країн, зростаюча залежність між приростом доходів й додатковим споживанням природних ресурсів, зокрема й таких, що не є відновлюваними і мають приносити величезну ренту (яка, *по-перше*, утримуватиме від виснажливого використання таких природних ресурсів, *по-друге*, спонукатиме до пошуку способів їх заміщення менш рідкісними).

Інформація та наука в розвинутих країнах, як замісники, значно послабили зв'язок між додатковими витратами природних ресурсів і додатковими доходами, але антропологічне навантаження на природу в умовах глобальної економіки лише посилюється за рахунок перенесення масового виробництва з невеликою часткою доданої вартості в ціні в країни, що розвиваються, при цьому лєвова частка доходів – у формі плати за ліцензії, роялті, відсотків по фінансових запозиченнях перерозподіляється на користь розвинутих країн. Тобто розвинуті країни в традиційних галузях забезпечують розширення споживання з мінімальним зростанням локального антропогенного навантаження на середовище існування. Тільки за перше десятиліття "інформаційної" ери (середина 70-х–80-х рр.) ВВП постіндустріальних країн зріс на 32 %, а споживання енергії – на 5 %. За ті самі роки американське сільське господарство збільшило обсяг валового продукту більш ніж на 25 % і, водночас, скоротило споживання енергії в 1.65 раза; з 1973 по 1986 р. витрати бензину в середньому знизилися з 17.8 до 8.7 л/100 км. Отже, за останні сто років фізична маса американського експорту залишилася фактично незмінною в щорічному вираженні, незважаючи на двадцятикратне зростання її реальної вартості [15].

Країни-реципієнти опинилися перед вибором – відторгнення будь-яких змін, виключно технічна модернізація чи вестернізація суспільного життя. Особливого впливу в цей момент набули культурні фактори. Національна модель споживання зазвичай відображає тип і характер домінуючої культури, оскільки потреби та інтереси людей є результатом умов, в яких вони перебувають і які зазвичай створені не цими людьми, а працею й життєдіяльністю попередніх поколінь. Тобто наявний рівень розвитку економіки визначає об'єктивні параметри формування культури всього суспільства та імплементацію до певних цінностей в його окремі соціальні групи. Саме в економіці найбільш помітний прямий вплив культури на добробут окремих країн і на міжнародний порядок в цілому, адже вона визначає форми господарської та політичної активності. Із цього приводу Хантінгтон зауважував, що розподіл культур у світі відображає розподіл економічної влади: воєнна, економічна та політична експансія завжди супроводжувалася затвердженням нових цінностей, звичаїв, традицій в інших соціумах [19, с. 348]. Найчастіше факторами привабливості, що полегшують "щеплення" нових цінностей, стають матеріальний успіх і авторитет. Найбільш привабливими в цьому контексті стають країни Заходу, які демонструють високі темпи і соціально-економічного розвитку, і науково-технічного прогресу.

Відповідно, в контексті вибору "модернізація/вестернізація" можна виділити декілька моделей.

По-перше, повне відторгнення, "замкненість в собі" з метою збереження традицій – "лише найекстремальніші фундаменталісти відторгають модернізацію та вестернізацію. Вони викидають теле-

візори в річки, забороняють наручні годинники, відмовляються від двигуна внутрішнього згорання. Однак непрактичність програм таких груп накладає жорсткі обмеження на їх привабливість" [14, с. 43]. Ціна подібної технічної ізоляції нині занадто висока. Саме тому наприкінці ХХ ст. практично повністю зникли суспільства, що б відторгали технологічні зміни та культурну інтеграцію у світі, який вже є високо взаємопов'язаним (за виключенням невеликих ізольованих сільських общин, які свідомо існують на межі виживання). Зрозуміло, що в такому випадку не може бути й мови про інтернаціоналізацію споживання, запозичення стандартів споживчої поведінки інших суспільств тощо.

По-друге, модель повного прийняття і західних стандартів життя, і технічних та технологічних інновацій. Як перемогу вестернізації ми можемо розглядати й національну пасивність у процесі суспільного розвитку, відсутність культурного опору, абсолютизацію ролі зовнішніх факторів впливу, свідоме або несвідоме сприйняття власного розвитку лише як результату впливу більш розвинутих суспільств, сліпе калькування моделі поведінки представників провідних держав, причому копіювання здебільшого її зовнішніх проявів.

Парадоксально, але таке ставлення до суспільних змін призводить до поступового уповільнення темпів модернізації, оскільки проявляється домінування економічного егоїзму над альтруїзмом, незацікавленість вищих ієрархічних структур у господарському та соціально-політичному розвитку нижчих ланок економічної системи, відсутність стратегії вітчизняного розвитку, базування економічної політики на захисті інтересів політичної та бізнес-еліти.

Мотивація політичної та економічної еліти таких країн, її схильність до престижного споживання, а не ліквідації масової бідності, призводить до несподіваних результатів. Стимулювання зростання потреб верхнього та середнього класу, його залучення до високих стандартів споживання мимоволі формує аналогічні потреби й серед бідних верств населення, а поширення зразків демонстративного споживання призводить до поступового сприйняття їх як звичного прояву споживчої поведінки. У таких економіках експортується переважно продукція первинного та вторинного секторів, а імпортуються, навпаки, високотехнологічні товари та послуги. Відповідно вітчизняний споживач на тлі постійно зростаючих прагнень до надспоживання, що помітно перевищує як його об'єктивні потреби, так і фінансові можливості, потрапляє у залежність від світових суб'єктів, які й формують у нього ці потреби.

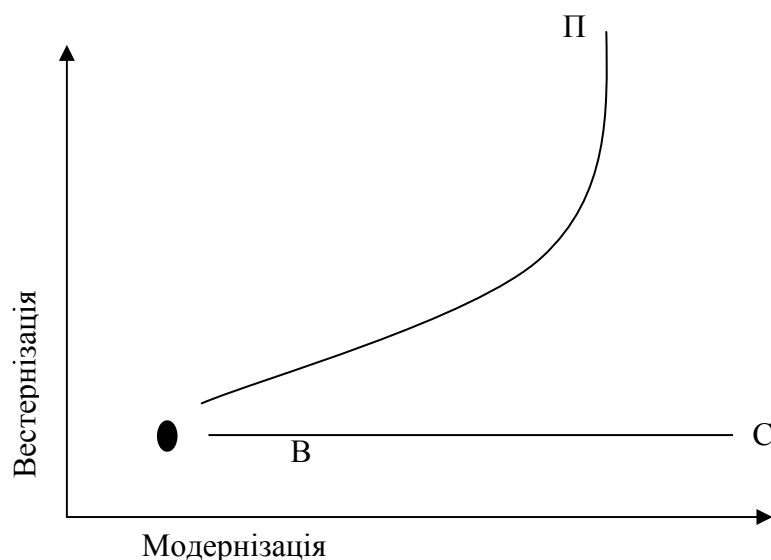
По-третє, золота середина між традиціями та сучасністю, прийняття матеріальних досягнень Заходу, але збереження власних культурних традицій. Група країн світу модернізувалася за такими принципами (наприклад, кемалізм Туреччини), хоча в 70-х рр. ХХ ст. була популярною ідея про неможливість такого вибору (місцева культура

несумісна з модернізацією, тому суспільству необхідно вестернізуватися, економічний розвиток вимагає радикальної та деструктивної переробки життя суспільства й нового тлумачення самої суті буття тими людьми, які живуть у цій цивілізації [20, с. 47]).

Проте реальність довела перспективність ідеї збереження національної культури та традицій у процесі соціально-економічного розвитку. Наприклад, Об'єднані Арабські Емірати, Індія, Японія, Китай чітко розділили вестернізацію (як зміну ціннісних установок) і модернізацію (як зміну технологій та організації виробництва), сконцентрувавшись на останній. Це спроба скомбінувати модернізацію із збереженням центральних цінностей, практик та інститутів рідної культури суспільства, реалізація принципу *Ti-Yong* китайської династії Цінь: "китайська мудрість для фундаментальних принципів, західна мудрість для практичного використання" або японського девізу *Wakon Yosei* "японський дух і західна техніка". Аналіз концепції вестернізації в 60–70-ті рр. ХХ ст. привів до переоцінки ролі національних традицій: руйнація старого не обов'язково сприяє виникненню нового та супроводжується ним. Нерідко розрив традиційних зв'язків і втрата традиційних цінностей призводять до дезінтеграції, дезорієнтації та хаосу, а не до укорінення нових цінностей та інститутів [21, с. 126]. Цей висновок взято за основу в побудові економічної політики країн, які вдало почали перехід від "слабких" держав до світового центру. Результатом суспільного розвитку в світі стала синтезована модель економічної поведінки. Базис цієї моделі сформували традиційні цінності суспільства, що визначають життєву філософію індивідів, ставлення до себе та до інших людей, а прагматизм, орієнтація на матеріальне споживання є результатом впливу запозичених норм і стандартів.

На *рисунку* (авторська розробка) графічно зображено три курси: відторгнення (суспільний розвиток залишається в точці В), прийняття (П), "золота середина" (С). Зрозуміло, що в чистому вигляді жодна з представлених моделей існувати не може, реальні моделі модернізації та вестернізації перебувають в межах кривих П – С. Країни, що нині демонструють бурхливий розвиток, на перших етапах активно модернізувались, поступово набуваючи певних рис західної культури, тобто досягли певного технологічного прогресу. Проте із зростанням темпів модернізації питома вага вестернізації знижувалась і відбувалося відродження місцевих культур. Тобто на ранніх етапах вестернізація підтримувала модернізацію, пізніше остання стимулювала відродження місцевої культури (культурологи пояснюють цей феномен соціальними запитами, кризою ідентичності, відчуттям окремим індивідом відчуження, розпаду, розриву традиційних зв'язків і соціальних відносин на фоні зростаючої культурної, політичної, економічної, воєнної, технологічної міцності держави). "Співвідношення традиції та сучасності вже не є жорсткою антитезою та перетворилося на рухливе співвідношення, що обумовлено здатністю до сучасних умов, які

продиктовані необхідністю подолання соціально-економічної відсталості та входження до системи загальносвітових зв'язків як незалежний економічно та повноправний політичний партнер" [21, с. 129].

Моделі розвитку в контексті вибору "вестернізація/модернізація"

Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. розвиток взагалі виявляється невід'ємним від західного впливу, проте ідея "модернізації поза модернітні" (Ш. Эйзенштадт, А. Турен, А. Абдель-Малек та ін.) передбачає будь-які суспільні трансформації лише у відповідності з іманентно притаманними цьому суспільству законами, оскільки сучасна модель соціально-економічного розвитку має поєднувати, синтезувати ендогенні та екзогенні, економічні та соціокультурні фактори, традиційні та сучасні цінності та інститути.

Висновки. У виборі "модернізація/вестернізація" суспільство може обирати між трьома взаємовиключними моделями: повне відторгнення будь-яких змін; прийняття і модернізації, і вестернізації як неминучих проявів глобального розвитку; активна модернізація з відмовою від вестернізації. Третя модель виявилася найбільш життєздатною, конкурентоспроможною та ефективною як з точки зору економічного розвитку, так і з точки зору соціальних трансформацій.

Обрана модель відображається в усіх сферах суспільного життя, в тому числі на споживанні та його інтернаціоналізації. Відмова від технічних і культурних змін позбавляє національну модель споживання набуття хоча б деяких рис інтернаціоналізації.

Абсолютне сприйняття стандартів Заходу приводить на першій стадії до позитивних технологічних змін, оскільки домінує високий рівень культурного сприйняття таких процесів, проте поступово споживання перетворюється на фактор впливу провідних економік світу на країну-реципієнта: реалізація сформованої в результаті інтернаціо-

налізації споживання моделі споживчої поведінки можлива лише за активною участю компаній-представників центру світової економіки.

Пошук деякими країнами власної моделі розвитку, побудованої на активному використанні досягнень західної науки й економіки та збереженні власних традицій, культури та історичного досвіду, призвів до помітного "стрибка" в розвитку цих країн і формуванні власної моделі споживчої поведінки, яка уособлює в собі як національні риси, так і західні. Виявилось, що дилема "традиція чи сучасність" помилкова, оскільки врахування наявних соціокультурних типів як основи сталості та самостійності суспільства, ціннісних факторів як інструменту регуляції політичного та господарського життя, варіативності інституціональних, символічних, ідеологічних інтерпретацій як фактору успішної інтернаціоналізації споживання уможливорює перетворення країни на конкурентоспроможного суб'єкта глобальної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кейнс Дж. М.* Общая теория занятости, процента и денег. Избранное / Дж. М. Кейнс ; под науч. ред. П. Н. Клюкина. — М. : ЭКСМО, 2009. — 959 с.
2. *Маршалл А.* Основы экономической науки / А. Маршалл ; предисл. Дж. М. Кейнса ; под науч. ред. П. Н. Клюкина. — М. : ЭКСМО, 2008. — 832 с.
3. *Самуэльсон П.* Экономика / Пол Э. Самуэльсон, Вильям Д. Нордхаус ; пер. с англ. О. Л. Пелявского ; под ред. А. А. Старостиной, В. А. Кравченко. — 18-е изд. — М. ; СПб. ; К. : Вильямс, 2008. — 1360 с.
4. *Кириленко Л. М.* Структура потреб та її вплив на систему і форми особистого споживання / Л. М. Кириленко // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; [відп. ред. А. В. Шегда]. — К. : ВПЦ "Київський ун-т". — 2010. — Вип. 22. — С. 44—52.
5. *Коротченко А. Л.* Капитал: Теоретические основы капитала : монография / А. Л. Коротченко. — К. : НТУУ КПИ, 2008. — 96 с.
6. *Мельник Т. М.* Оцінювання впливу імпорту на проміжне і кінцеве споживання // Актуальні проблеми економіки. — 2013. — № 11. — С. 62—70.
7. *Шафалюк О. К.* Гуманістична концепція споживача в маркетингу : монографія / О. К. Шафалюк. — К. : КНЕУ, 2008. — 200 с.
8. *Антипов К. В.* Глобальная виртуализация сферы потребления системы общественного воспроизводства / К. В. Антипов // Экономические науки. — 2009. — № 2. — С. 62—65.
9. *Глобальний конкурентний простір : монографія* / [О. Г. Білорус, Ю. М. Пахомов, І. Ю. Гузенко та ін.] ; кер. авт. кол. і наук. ред. О. Г. Білорус / Київ. нац. екон. ун-т імені Вадима Гетьмана, Ін-т світової екон. і міжнар. відносин НАНУ, Українська асоціація Римського клубу". — К. : КНЕУ, 2007. — 680 с.
10. *Лапин Н. И.* Об опыте стадийного анализа модернизации / Н. И. Лапин // Общественные науки и современность. — 2012. — № 2. — С. 53—65.

11. Мазаракі А. А. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів : монографія / А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник ; ред. А. А. Мазаракі. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. — 717 с.
12. Філіпенко А. С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність : монографія / А. С. Філіпенко. — К. : Знання, 2007. — 670 с.
13. Економічна енциклопедія : у 3-х т. Т. 2 ; відп. ред. С. В. Мочерний. — К. : Академія, 2001. — 848 с.
14. Pfaff W. Reflections: Economic Development / William Pfaff. — New Yorker, 25 Dec., 1978.
15. Веселов Д. А. Ловушка бедности в странах, богатых природными ресурсами : препринт WP12/2010/04 / Д. А. Веселов ; Гос. ун-т – Высшая школа экономики. — М. : Изд. дом Гос. ун-та Высшей школы экономики, 2010. — 28 с.
16. Раух Дж. Е. Основні проблеми економіки розвитку / Дж. Е. Раух, М. М. Джеральд, А. Філіпенко. — К. : Либідь. — 2003. — 688 с.
17. Річний звіт МВФ (2013). Режим доступу : http://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2013/eng/pdf/ar13_eng.pdf.
18. Соціально-етичний маркетинг : монографія ; за заг. ред. А. А. Мазаракі, Є. В. Ромата. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т., 2013. — 328 с.
19. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. — М. : ООО "Издательство АСТ", 2003. — 603 с.
20. Rybczynski T. M. Factor Endowments and Relative Commodity Prices / T. M. Rybczynski // *Economica* 22. — 1955. — Nov. — N 84. — P. 336—341.
21. Зарубина Н. Н. Социокультурные факторы хозяйственного развития: М. Вебер и современные теории модернизации / Н. Н. Зарубина. — СПб. : РХГИ, 1998. — 328 с.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2013.

Kudinova A. Global Determinants of transformation of relations of consumption.

Background. Economic rapprochement of the countries as well as international processes such as the division of labor, increased migration of capital and its internationalization, expansion of relations in the banking and insurance sector, increasing labor migration – features of contemporary internationalization and globalization have resulted in character cross-country relationships and trends in the global economy, formed the conditions for alignment of cost producers irrespective of the location of production.

The purpose of the article is the allocation of public precondition in today's world of universal consumption patterns that no longer reflects the national production capabilities, and are the result of internationalization of consumption.

Results. Scientific and technological development is not only the basis for industrial capitalism forming, post-industrial changes, but also a factor of consumption's internationalization. The driving force of this process proved to be industrial states. Due to such impact the developed ones were faced with the choice of "modernization / westernization". There can be several models.

Society can choose among three mutually exclusive models of "modernization / westernization": the complete rejection of changes; the full adoption of modernization and western life as the inevitable manifestation of global development; active modernization rejecting westernization.

Conclusion. The third model was the most viable, competitive and efficient both in terms of economic development, and in terms of social transformations.

Keywords: consumption, internationalization of consumption, modernization, scientific and technical progress, westernization.

REFERENCES

1. *Kejns Dzh. M.* Obshhaja teorija zanjatosti, procenta i deneg. Izbrannoe / Dzh. M. Kejns ; pod nauch. red. P. N. Kljukina. — M. : JeKSMO, 2009. — 959 s.
2. *Marshall A.* Osnovy jekonomicheskoy nauki / A. Marshall ; predisl. Dzh. M. Kejnsa ; pod nauch. red. P. N. Kljukina. — M. : JeKSMO, 2008. — 832 s.
3. *Samujel'son P.* Jekonomika / Pol Je. Samujel'son, Vil'jam D. Nordhaus ; per. s angl. O. L. Peljavskogo ; pod red. A. A. Starostinoj, V. A. Kravchenko. — 18-e izd. — M. ; SPb. ; K. : Vil'jams, 2008. — 1360 s.
4. *Kyrylenko L. M.* Struktura potreb ta i'i' vplyv na systemu i formy osobystogo spozhyvannja / L. M. Kyrylenko // Teoretychni ta prykladni pytannja ekonomiky : zb. nauk. prac' / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Kyi'vs'kyj nac. un-t im. T. Shevchenka ; [vidp. red. A. V. Shegda]. — K. : VPC "Kyj'vs'kyj un-t". — 2010. — Vyp. 22. — S. 44—52.
5. *Korotchenko A. L.* Kapital: Teoreticheskie osnovy kapitala : monografija / A. L. Korotchenko. — K. : NTUU KPI, 2008. — 96 s.
6. *Mel'nyk T. M.* Ocinjuvannja vplyvu importu na promizhne i kinceve spozhyvannja // Aktual'ni problemy ekonomiky. — 2013. — № 11. — S. 62—70.
7. *Shafaljuk O. K.* Gumanistychna koncepcija spozhyvacha v marketyngu : monografija / O. K. Shafaljuk. — K. : KNEU, 2008. — 200 s.
8. *Antipov K. V.* Global'naja virtualizacija sfery potreblenija sistemy obshhestvennogo vosproizvodstva / K. V. Antipov // Jekonomicheskie nauki. — 2009. — № 2. — S. 62—65.
9. *Global'nyj konkurentnyj prostir* : monografija / [O. G. Bilorus, Ju. M. Pahomov, I. Ju. Guzenko ta in.] ; ker. avt. kol. i nauk. red. O. G. Bilorus / Kyi'v. nac. ekon. un-t imeni Vadyma Get'mana, In-t svitovoi' ekon. i mizhnar. vidnosyn NANU, Ukrai'ns'ka asociacija Ryms'kogo klubu". — K. : KNEU, 2007. — 680 s.
10. *Lapin N. I.* Ob opyte stadijnogo analiza modernizacii / N. I. Lapin // Obshhestvennye nauki i sovremennost'. — 2012. — № 2. — S. 53—65.
11. *Mazaraki A. A.* Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovah globalizacijnyh vyklykiv : monografija / A. A. Mazaraki, T. M. Mel'nyk ; red. A. A. Mazaraki. — K. : Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t, 2010. — 717 c.
12. *Filipenko A. S.* Global'ni formy ekonomichnogo rozvytku: istorija i suchasnist' : monografija / A. S. Filipenko. — K. : Znannja, 2007. — 670 s.
13. *Ekonomichna encyklopedija* : u 3-h t. T. 2 ; vidp. red. S. V. Mochernyj. — K. : Akademija, 2001. — 848 s.
14. *Pfaff W.* Reflections: Economic Development / William Pfaff. — NewYorker, 25 Dec., 1978.
15. *Veselov D. A.* Lovushka bednosti v stranah, bogatyh prirodnyimi resursami : preprint WP12/2010/04 / D. A. Veselov ; Gos. un-t – Vysshaja shkola jekonomiki. — M. : Izd. dom Gos. un-ta Vyshej shkoly jekonomiki, 2010. — 28 s.
16. *Rauh Dzh. E.* Osnovni problemy ekonomiky rozvytku / Dzh. E. Rauh, M. M. Dzheral'd, A. Filipenko. — K. : Lybid'. — 2003. — 688 s.
17. *Richnyj zvit MVF (2013). Rezhym dostupu* : http://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2013/eng/pdf/ar13_eng.pdf.
18. *Social'no-etychnyj marketyng* : monografija ; za zag. red. A. A. Mazaraki, Je. V. Romata. — K. : Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t., 2013. — 328 s.
19. *Hantington S.* Stolknovenie civilizacij / S. Hantington. — M. : OOO "Izdatel'stvo AST", 2003. — 603 s.
20. *Rybczynski T. M.* Factor Endowments and Relative Commodity Prices / T. M. Rybczynski // *Economica* 22. — 1955. — Nov. — N 84. — P. 336—341.
21. *Zarubina N. N.* Sociokul'turnye faktory hozjajstvennogo razvitija: M. Veber i sovremennye teorii modernizacii / N. N. Zarubina. — SPb. : RHGI, 1998. — 328 s.